

GESTA A POSTOJE PŘI MŠI

Různé prvky mše

Úvod

Obnovená liturgie umožňuje celebrujícímu knězi větší spontánnost, přizpůsobení okolnostem a povaze bohoslužebného shromáždění. Přesto může každý z nás sklouznout do určitého stereotypu nebo si vytvořit návyky, které neodpovídají duchu ani liteře pokynů uvedených ve Všeobecném úvodu k Římskému misálu nebo přímo v rubrikách. K liturgii je třeba přistupovat s úctou, abychom neumenšovali působení Ducha svatého, nezastiňovali samotného Krista a neupadli do rutiny profesionálních obřadníků.

Všeobecný úvod Římského misálu obsahuje mnoho podnětů, které je třeba promýšlet a dokonce prorozjímat a vracet se k nim, aby liturgie, kterou slavíme, byla jak naším osobitým projevem, tak i autentickou liturgií církve. Tento text chce posloužit při děkanských či vikariátních konferencích ke společnému zamyšlení a diskuzi o tom, jak konáme to nejcennější, co nám bylo svěřeno, jak sjednotit to, co má být vyjádřením jednoty, a jak širěji využívat možností, které mohou osvěžit liturgické slavení.

Liturgická komise ČBK uvítá, vzejdou-li z děkanských či vikariátních konferencí připomínky a podněty, které by mohly posloužit všem.

Čtení Božího slova a jeho výklad

Když čteme Písmo svaté, vstupujeme do vztahu k Bohu, který žije v těchto slovech, protože jsou jím vnuknuta. Božská inspirace není ukončená událost minulosti, nýbrž působí i dnes. „Neboť neviditelný Bůh promlouvá ze své přehojné lásky k lidem jako k přátelům (srov. Ex 33,11; Jan 15,14-15) a s nimi se stýká (Bar 3,38), aby je pozval ke svému společenství a do něho je přijal“ (DV 2).

Z úcty k Božímu slovu má předčítající vyčkat, až dojde ke zklidnění, aby biblický text zazněl do soustředěného ticha. Je vhodné využívat možnosti krátkých úvodů k jednotlivým čtením. Je nutné, aby předčítajícího bylo dobře slyšet a aby mu bylo rozumět jak po stránce zřetelné výslovnosti, tak po stránce správného frázování; má tedy předčítat nejen literu, ale i obsah perikopy. Předčítající má být oblečen přiměřeně ke slavené bohoslužbě.

Jedním ze základních předpokladů je dobře fungující rozhlas. Je třeba též pamatovat na nedoslýchavé. Někde mají vyhrazeno několik míst se sluchátky. Protože se většinou střídá u mikrofonu více lidí, je vhodné, aby jeden z přísluhujících podle potřeby upravil výšku mikrofonu.

Vzhledem k tomu, že z lekcionáře a evangeliáře čteme Boží slovo, je třeba dbát na to, aby se s těmito knihami zacházelo s patřičnou úctou a nepoužívaly se knihy již opotřebované. Používání volných listů nebo laciných brožurek znevažuje význam Božího slova a neumožňuje opravdové vzdávání poct (políbení, okuřování).

Účinnost Božího slova se zvyšuje živým výkladem, tj. homilií, která je součástí bohoslužby (srov. IG 9). Má ji mít obvykle sám celebrující kněz, nebo některý z koncelebrantů či asistující jáhen (srov. IG 42). Vzorem homilie je Kristův komentář v synagoze v Nazaretě: „Dnes se naplnilo toto Písmo, které jste právě slyšeli.“ (Lk 4,21).

Texty příslušející knězi

1. Části, které říká předsedající shromáždění:

- Modlitby pronášené jménem celé obce: eucharistická modlitba, vstupní modlitba, modlitba nad dary, modlitba po přijímání a rovněž uvedení a zakončení přímluv – jejich povaha vyžaduje, aby byly přednášeny zřetelně a hlasitě a aby je všichni pozorně sledovali. Když je kněz říká, shromáždění se nesmí modlit něco jiného nebo zpívat. Proto také varhany a jiné hudební nástroje zmlknou (srov. IG 12)
- Výzvy a úvodní a závěrečné formule – může je přizpůsobit skutečným podmínkám určitého shromáždění
- Úvody (několika slovy!) – do mešní liturgie na začátku, do bohoslužby slova, do eucharistické modlitby před prefací a závěrečné slovo před propuštěním
- Homilie

- Závěrečné požehnání

2. Soukromé modlitby kněze, které říká pouze svým jménem, aby plnil svou službu s větší pozorností a zbožností, říká potichu (*srov. IG 13*):

- Očist' mé srdce – před evangeliem
- Radostná Boží zvěst – po evangeliu
- S duší pokornou a Smyj ze mne, Pane – po přípravě darů
- Pane Ježíši Kriste nebo Pro tvou lásku – před sv. přijímáním a Přijetí svátosti – při purifikaci.

Ostatní mešní texty

Mše je společným dílem celého shromáždění. Činnou účast vyjadřují a podporují především dialogy (vždy začínají pozdravem) a zvolání, které vytvářejí společenství mezi knězem a lidem, dále úkon kajicnosti, vyznání víry, přímlovky a modlitba Páně, pak Pane, smiluj se, Sláva, Svatý, Beránku, meditativní zpěvy (např. rezponziální žalm a díkůčinění po přijímání) a procesionální zpěvy (vstupní zpěv, aleluja před evangeliem, zpěv při přinášení darů a při podávání přijímání).

Povaha těch částí, které tvoří samostatný obřad, vyžaduje, aby se při nich nekonalo nic jiného, např. aby se při přímlovkách nepřipravoval oltář. Naopak zpěvy, jejichž posláním je doprovázet některý obřad, mají být logicky zpívány souběžně s ním, např. zpěv Beránku má probíhat společně s obřadem lámání chleba, a to po celou dobu lámání chleba – tedy i více než třikrát, a podobně.

Důležitost zpěvu

Zpěv je totiž znamením plesání srdce (*srov. Sk 2,46*). Proto sv. Augustin správně říká: „Kdo miluje, ten zpívá“ a již ve starověku vzniklo přísloví: „Dvakrát se modlí, kdo dobře zpívá“ (*IG 19*). Pro zpívanou bohoslužbu se mají vybrat kněz i přísluhující, kteří dobře zpívají. Není-li to možné a předsedající kněz nebo přísluhující není dobrým zpěvákem, nemusí texty, které mu přísluší, zpívat; je vhodnější, aby je správně a srozumitelně přečetl, než aby je špatně zazpíval (*srov. MS 8*). I v takovém případě však celé společenství shromážděného lidu může a má zpívat své texty: vstupní zpěv, Pane, smiluj se, Sláva, odpověď k rezponziálnímu žalmu, zpěv před evangeliem, zpěv k přípravě darů, Svatý, Beránku Boží a zpěv k přijímání.

Není nutné vždy zpívat všechny texty, které jsou ke zpěvu určeny (*MS, 7*). Řád slavení liturgie vyžaduje, aby se skutečně zpívalo především to, co samo svou povahou zpěv vyžaduje a zpěv se i nazývá (*MS, 6*).

Při výběru částí, které se zpívají, je třeba dávat přednost závažnějším a zvláště těm, které pronášejí kněz či přísluhující s odpovědí lidu nebo kněz i lid společně (*srov. IG 19*).

Instrukce *Musicam sacram* (čl. 29 – 31) rozlišuje tři stupně:

K prvnímu stupni patří:

- ve vstupních obřadech:
  - pozdrav kněze s odpovědí lidu
  - modlitba
- v bohoslužbě slova:
  - aklamace k evangeliu
- v bohoslužbě oběti:
  - modlitba nad obětními dary
  - preface s dialogem a Svatý
  - „Tajemství víry“
  - závěrečná doxologie
  - modlitba Páně s předchozí výzvou a embolizmem „Pokoj Páně“
  - modlitba po přijímání
  - propouštěcí formule

K druhému stupni patří:

- Pane, smiluj se, Sláva a Beránku
- Věřím
- modlitba věřících

K třetímu stupni patří:

- zpěvy ke vstupnímu průvodu a k přijímání
- zpěv po čtení nebo epištoly
- aleluja před evangeliem
- zpěv k obětování
- lekce Písma svatého, leda by se zdálo vhodnější přednést je bez zpěvu

Prvního stupně může být použito samostatně, avšak druhého a třetího stupně, ať už úplně nebo částečně, nikdy ne bez prvního stupně (srov. MS 28).

Lid (s kantorem, žalmistou, scholou-sborem) má zpívat především zpěvy mezi čteními, potom zpěvy procesionální a konečně ordinárium; odpovídá zpěvem na zpívané pozdravy, výzvy ap. kněze a jeho asistence. Vlastním zpěvem kněze je preface s dialogem a doxologie. Kněz se má připojit ke zpěvům lid. Dále kněz (své části jáhen) zpívá modlitby s jejich výzvami: modlitbu Páně (společně s lidem), pak modlitbu vstupní, nad dary a po přijímání; v dalším sledu zpívá společné části v přímlovách, embolismus a pozdrav pokoje; pak následují pozdravy, výzvy, aklamace aj.; konečně zpívá eucharistickou modlitbu. Lekce, mimo velké slavnosti, je lépe předčítat než zpívat.

Je žádoucí, aby počet liturgických textů, které shromáždění přednáší zpěvem, narůstal s významem slavené bohoslužby a i tímto způsobem se odlišil den v liturgickém roce, památka, svátek a slavnost.

Poněvadž v dnešní době se stále častěji scházejí věřící různých národů, je prospěšné, aby uměli zpívat snadným nápěvem latinsky alespoň některé ze základních mešních zpěvů, zvláště vyznání víry a modlitbu Páně (IG 19). Slavení mše latinsky vyžaduje uvážlivý přístup a moudré rozlišování, co lze úspěšně uplatnit ve vyspělejších farnostech, např. ve větších městech, a co vyžadovat od lidí tam, kde pro celou latinskou mši nejsou podmínky. Kněz nebo varhaník by se neměl rozhodovat jen podle vlastních zálib, ale měl by mít na zřeteli skutečný duchovní prospěch věřících.

Úkony a chování při bohoslužbě

Společné postoje, které všichni účastníci zachovávají, jsou znakem vzájemného společenství a jednoty shromáždění. Vyjadřují totiž smýšlení a city účastníků a podporují je (IG 20). Je tedy nutné trvale usilovat o to, aby postoje odpovídaly tomu, co liturgické shromáždění právě koná. Článek 21 IG popisuje tyto **postoje při slavení mše: sedění, stání a klečení.**

Stáním vyjadřujeme úctu, ale také radost, připravenost naslouchat a na slyšené reagovat. Pro rané křesťanství to proto byl běžný postoj při osobní modlitbě i bohoslužbě. Farizeus se postavil v chrámě; celník stál vzadu (srov. Lk 18,11). Stáním se zároveň reaguje na zaslíbenou budoucnost: „Stáli před trůnem a před Beránkem“ (Zj 7,9). Proto se klečení při modlitbě dokonce zakazovalo o nedělích, v době velikonoční a při eucharistii. Teprve ve středověku, kdy byli věřící odkázáni i při mši na soukromou modlitbu, dávali přednost klečení. Misál si přeje, aby se stání více rozšířilo. Stát se má od vstupního zpěvu až po vstupní modlitbu včetně, při zpěvu Aleluja, při evangeliu, při vyznání víry a přímlovách, když je lid okuřován při přípravě darů, od modlitby nad dary včetně až do konce mše s výjimkou toho, co bude řečeno o klečení a sezení. Biskupské konference však mohou společné pohyby a postoje popsané v mešním řádu přizpůsobit národním zvyklostem. Česká biskupská konference doporučuje, aby se mimo lavice zachovávalo stání, jak je uvádí Římský misál. V lavicích ať se lid posadí po Svatý, klečí při epiklezi, proměnění, tajemství víry včetně odpovědi. (Kněz před epiklezi počká, až lid poklekne, po odpovědi počká, až se posadí nebo postaví).

Sedění je poloha vhodná k rozjímání a naslouchání. (1 Kor 14,30; Sk 20,9). Je vhodným postojem učitele a předsedajícího. Misál předpokládá sezení při čteních před evangeliem a rezponziálním žalmu, při homilii a přípravě darů a podle okolností též po homilii a po přijímání..

Klečení vyjadřuje pokoru, pokání a klanění. Modlit se vkleče je obecně lidský zvyk, který je dosvědčen i o Ježíšovi (Mk 13,35; Lk 22,41). Pro klečení těch, kteří nejsou v lavicích, při mši platí: Ať věřící po-

kleknou k proměňování, není-li to ztíženo nedostatkem místa, množstvím přítomných či jinými rozumnými důvody (IG 21).

K tomu, aby se dosáhlo zamýšleného záměru, tj. aby úkony a postoje odpovídaly tomu, co právě konáme (zásada pravdivosti), ale také „aby byly znakem vzájemného společenství a jednoty shromáždění“ (IG 20), bude třeba velké trpělivosti, ohleduplnosti a respektu. Prosazování správných postojů by se minulo účinkem, kdyby vyvolalo napětí a rozdělení.

Ticho

Chvilky ticha a mlčení jsou stejně důležitou součástí liturgie jako modlitby a akce. Je třeba je zachovávat jako součást bohoslužby. Jeho náplň je závislá na tom, o kterou část mše se jedná. Při úkonu kajicnosti a po výzvě k modlitbě se jednotlivci v duchu soustředí; po čtení nebo homilii krátce rozjímají o tom, co slyšeli; po přijímání pak ve svém srdci chválí Boha a modlí se (srov. IG 23).

Posvátné mlčení však předpokládá také ztišení. Liturgická slavnost se musí konat řádně a bez spěchu, se zřetelně odlišenými jednotlivými částmi. Neklid někdy vychází i z oltářního prostoru: lze spatřit kněze, jak si ověřuje čas, lektora, jak už během vstupní modlitby pospíchá k ambonu, ministranty, jak už během přímlov připravují oltář. Velmi záleží na tom, aby se nic nedělo uspěchaně a aby i chvíle určené k mlčení byly dobře využity, aby nebyly formální, příliš krátké nebo prázdné. Např. při úkonu kajicnosti, jestliže vyzýváme „Zamysleme se“, měli bychom opravdu poskytnout prostor ke krátkému zamyšlení. Po výzvě „Modleme se“ nejlépe odhadneme vhodnou délku mlčení, když se opravdu v duchu modlíme.

Umění slavit liturgii znamená mít čas pro slovo, mít čas pro naslouchání, mít čas pro mlčení, chůzi, gesto. Je-li liturgie dobře připravená, nedělá se nic uspěchaně a nic se také neprodlužuje. To je prostor pro působení Ducha svatého.

Úvodní obřady

„Účelem těchto obřadů je, aby shromáždění věřící vytvořili společenství a dobře se připravili ke slyšení Božího slova a k důstojnému slavení eucharistie“ (IG 24). „Vstupní zpěv podporuje jednotu všech shromážděných a uvádí do tajemství liturgické doby nebo svátku“ (IG 25). „Pozdravem probudí kněz ve shromáždění vědomí přítomnosti Páně. Tímto pozdravením a odpovědí lidu se dává najevo tajemství shromážděné církve“ (IG 28).

Potom kněz nebo někdo z příslušujících může uvést věřící do mešní liturgie. Právě toto místo mše je šancí pro vytvoření společenství. Tam, kde je řečeno „těmito nebo podobnými slovy“, je možno uvádět vlastními slovy, ale délka by neměla výrazně přesahovat navržený text. Není možné mít čtyři kázání v jedné mši.

Po uvedení do bohoslužby vyzve kněz k úkonu kajicnosti. Měl by si dát pozor, aby jednotvárným opakováním nevznikl u věřících pocit formálnosti, prázdnoty a rutiny. Proto je třeba obměňovat jednotlivé formy kajícího úkonu. Třetí způsob umožňuje kromě navržených variant i vytváření dalších, ovšem dobře připravených. Je také vhodné používat v neděli obřadu pokropení lidu.

Vstupní obřady uzavírá vstupní modlitba. Neskládá se pouze z textu modlitby, kterou se modlí předsedající. Její jádro tvoří osobní modlitba věřících, kteří k tomu byli knězem vyzváni. Její latinský název „collecta“ napovídá, že shrnuje tyto prosby věřících. Proto má úmyslně obecný ráz. Je dobré občas věřícím připomenout smysl tiché chvíle po výzvě „Modleme se“. Komentátor může říci např.: „Shromáždili jsme se kolem Krista, který nás vede k Otci. Vložme nyní po výzvě k modlitbě do rukou Kristových svoje osobní prosby a prosme i za sebe navzájem.“ Je nutné, aby všichni celebranti užívali konkluze uvedené v misále a ne různě upravených nebo už změněných verzí.

Bohoslužba slova

Liturgie mše sleduje stupňující se přítomnost Krista. Nejprve v samotném shromáždění v jeho jménu se scházejícím, v osobě sloužícího kněze, ve svém slově, a podstatně a trvale pod eucharistickými způsoby (IG, 7). „Proto především čtení evangelia zdůrazňuje liturgie zvláštními poctami: ten, kdo má evangelium předčítat, připravuje se na to přijetím požehnání (jáhen od celebranta, kněz, celebruje-li biskup) nebo modlitbou. Věřící zvláštním zvoláním uznávají a vyznávají, že je mezi nimi přítomen Kristus a že k nim promlouvá, a proto mu naslouchají ve stoje. Knize evangelií se prokazují zvláštní projevy úcty“ (IG 35). Zde je třeba uvážit, kdy mají věřící povstat. Pokud se zpívá Aleluja, může to být po prvním aleluja, pokud se ovšem zpívá verš bez aleluja, sloka písně nebo sborová skladba,

je vhodnější nechat povstání všech až na okamžik, kdy jáhen vezme z oltáře evangeliář a pozvedne ho. Tím lépe vynikne, že se vzdává pocta Kristu.

„Poněvadž již z tradice úkol předčítání není úkolem předsedajícího, nýbrž přísluhujících, sluší se, aby obvykle jáhen nebo, když jáhen není, jiný kněz četl evangelium a lektor předčítal ostatní čtení. Není-li přítomen jáhen ani jiný kněz, čte evangelium kněz, který slaví mši“ (IG 34).

Vyznání víry je odpovědí na Boží slovo a přípravou na slavení eucharistické oběti (srov. IG, 43). Je možné místo nicejsko-cařihradského vyznání víry používat také apoštolským.

Přímluvy na konci bohoslužby slova měly od počátku veliký význam. Věřící se je modlí na základě svého všeobecného kněžství, protože Ježíš Kristus „nás učinil královským kněžstvem Boha, svého Otce“ (Zj 1,5). Tento kněžský úřad vykonávají všichni věřící vědomě pro celý svět, kdykoli se modlí „za svatou církev, za ty, kdo nám vládnu, za ty, kdo jsou obtíženi různými těžkostmi, za všechny lidi a za spásu celého světa“ (IG 45). Už Nový zákon často vyzývá k modlitbě za druhé (srov. 1 Tim 2,1-4; 2 Kor 1,11; Ef 6,18n). „Je prospěšné, aby se ve mších s účastí lidu konala tato modlitba pravidelně“ (IG, 45). Má se dodržovat toto pořadí intencí: za potřeby církve, za státní představitele a spásu celého světa, za ty, které tíží jakékoliv nesnáze, za místní společenství (IG, 46). Při zvláštních mších (např. při biřmování, při svatbě nebo pohřbu) se pořadí může uzpůsobit okolnostem, ale pohled shromážděné obce by měl vždy směřovat přes její hranice. Přímluvy uvádí výzva představeného, která oslovuje věřící. Oslovení Boha, které někdy bývá na začátku proseb, patří už k první prosbě, a měl by je říci ten, kdo prosby přednáší. Závěrečná modlitba předsedajícího shrnuje úmysly, podobně jako vstupní modlitba mše. Protože je to modlitba představeného, má při ní rozpaté ruce.

Slavení eucharistie

Příprava darů

Příprava darů u nás většinou probíhá podle smyslu této části mše. Někdy je však z nepochopení v obětním průvodu přinášen i kalich, korporál, purifikatorium ap. Tyto předměty nejsou dary věřících a mají být připraveny na oltáři před přinášením darů. Zpěv k přípravě darů má začít s vyjítím obětního průvodu a skončit jakmile celebrant ukončí přípravu darů (po Lavabo).

Eucharistická modlitba

Celebrant ji říká jménem celého shromáždění. Celá tato modlitba je oslavou Otce skrze Kristovu oběť, která se stává obětí celého tajemného těla, neboť věřící se obětují s ním, skrze něho a v něm, když je přijetí Eucharistie sjednocuje v jedno tělo a oni se proměňují v to, co přijímají (srov. LG 26 – *cituje sv. Lva Vel.*). Boží lid vyjadřuje svou aktivní účast na této oslavě Otce, která zahrnuje také sebeobětování spolu s Kristem – Hlavou tajemného Těla, nejlépe stáním. Je přece královským kněžstvem a celebrant říká jménem všech, „že smíme stát před tebou a můžeme ti sloužit“ (II. *eucharistická modlitba*).

Klečení při proměňování je ovšem spontánním úkonem víry a úcty ke Kristu přítomnému v proměněných darech. Ke Kristu se také vztahuje aklamace na tajemství víry. Pokleknutí celebranta by mělo být důstojným a soustředěným úkonem, není však příležitostí k adoraci, protože Kristus zde není předmětem adorace, nýbrž Veleknězem, který nás shromáždil k oslavě Otce a rukama své církve podává Otci svou oběť.

Eucharistická modlitba začíná dialogem před prefací. Velký počet prefací (oproti dřívějším 16) dává možnost, „aby se různými způsoby rozvíjel předmět díkyvdání a aby se plněji osvětlovaly různé stránky tajemství spásy“ (IG 321). Aby se neupadlo do jednotvárnosti, je velmi žádoucí, aby si každý kněz jednotlivé preface prorožím, dobře je pochopil, pečlivě je volil pro každé shromáždění a s vírou a porozuměním je přednášel.

Závěrem eucharistické modlitby je doxologie, která znovu zdůrazňuje prostřednictví Krista, jediného Velekněze. Zvoláním „Amen“ shromážděná obec vyjadřuje: to, co bylo řečeno, platí také pro nás, to přijímáme jako svá vlastní slova. Sv. Augustin říká: „Amen znamená podepsat se“, souhlasit s chvalozpěvem i s naším zapojením do Kristova obětování se. „Církev usiluje dosáhnout toho, aby se věřící učili obětovat nejen neposkrvněnou oběť, ale i sebe samy??, aby byli den ze dne Kristem prostředníkem vedeni k sjednocení s Bohem a mezi sebou, aby tak Bůh byl všechno ve všech“ (IG 55f). Amen na konci eucharistické modlitby je tedy podstatným strukturálním prvkem eucharistie. Svätý Jeroným vypravuje, že toto Amen zní v římských bazilikách jako úder hromu. Při zpěvu je možné význam této aklamace zesílit trojím opakováním, jak je někde zvykem (převzato z ambroziánské liturgie). Zvednutý kalich a obětní miska se položí na oltář až po doznění Amen.

Obřad přijímání

Modlitba Páně a následující obřady připravují věřící, aby přijímali Tělo Kristovo resp. Krev Kristovu jako duchovní pokrm.

Při pozdravení pokoje stačí podání ruky nejbližším sousedům. Celebrant může při zvláštních příležitostech mimořádně dojít pozdravit např. novomanžele, pozůstalé, jubilanty ap.

Jedním z obřadů, které mohou mnohým připadat záhadné, je lámání eucharistického chleba a zvláště smíšení Těla a Krve Páně v kalichu. Částečka ulomená z hostie a spouštěná do kalichu, původně přinášena ze mše, kterou slavil místní biskup, naznačuje jednotu místní církve a společenství s biskupem.

Je-li potřeba, přinese během lámání jáhen ciborium ze svatostánku na oltář.

Po lámání chleba a zpěvu Beránku Boží „Kněz se připravuje tichou modlitbou k hodnému přijetí Kristova Těla a Krve. I věřící se připravují v tiché modlitbě“ (IG, 56f).

Už Tridentský koncil doporučoval – a opakuje to vytrvale SC, EM i IG 56h, aby věřící přijímali hostie konsekrované v téže mši, neboť se tím lépe projevuje přijímání jako účast na oběti, jež se právě slaví. Není tedy správné, když se proměňují ciboria „do zásoby“. Při větším počtu přijímajících musí být ovšem rezerva, a také když se proměňuje pro věřící při každé mši, přebývají proměněné hostie.

Vše se doporučuje, aby věřící obvykle přijímali ve mši a ve chvíli předepsané samým obřadem celebrování, to jest hned po přijímání celebrujícího kněze (EM 31). (Poznámka: Problém varhaníků, scholy a sboru. V nových kostelech má být místo pro scholu řešeno tak, „aby každému z nich umožňovalo plnou účast na mši, totiž účast svátostnou“ (IG 274).)

Přijímající se nežehná ani před přijímáním, ani po něm. „Podávat svaté přijímání je na prvém místě povinen celebrující kněz, a mše nesmí pokračovat, leda až po skončení přijímání věřících. Jiní kněží a jáhnové pak nechtě podle okolností celebrujícímu knězi pomáhají“ (EM 31).

Zpěv k přijímání patří k procesionálním zpěvům. Jeho posláním je vyjádřit jednotou hlasů duchovní jednotu přijímajících, ukázat radost srdce a dát opravdu bratrský ráz průvodu přistupujících k přijetí Těla Páně (srov. IG 56i). Nemělo by se zanedbávat a nebo jen formálně odbývat společné díkyčinění po přijímání. Kněz se může vrátit k sedadlu a společně s ostatními věřícími setrvat v tichém usebrání nebo společně zazpívat děkovný žalm nebo píseň. Ze všech chvil ticha, které misál doporučuje, jsou nejdůležitější ticho po homilii a po přijímání.

Závěrečné obřady

Smyslem závěrečných obřadů není jen oficiální ukončení bohoslužby, ale poslání. Lidská slova rozloučení, ohlašování a poukazy i požehnání a propuštění tvoří přechod do všedního života v síle přijatých darů a pokračování společenství vytvořeného a upevněného eucharistií. Všeobecný úvod k misálu k tomu říká: „Shromáždění se propouští, aby se každý vrátil ke svému dobrému dílu s chválou a dobrořečením Pána“ (IG 57b). „Mše je vrcholem činnosti, kterou Bůh v Kristu posvěcuje svět, i vrcholem bohoocty, kterou lidé prokazují Otci, klaníce se mu skrze Krista, Božího Syna... S ní souvisejí a z ní vyplývají všechny skutky křesťanského života“ (IG 1).

Kněz, dříve než odejde, „uctí oltář políbením. Pak oltář pozdraví spolu s přísluhujícími, jak je předepsáno“ (srov. IG 125). V případě, že svatostánek je na starém hlavním oltáři a do zákristie se odchází z prostoru mezi obětním stolem a svatostánkem, celebrant se po políbení oltáře ukloní spolu s asistencí (od nich je to jediné vzdání pocty oltáři) a pak se všichni otočí ke svatostánku, společně pokleknou a odchází. „Je-li v presbytáři ve svatostánku Nejsvětější Svátost, pokleká se před i po mši, a kdykoliv se před Nejsvětější Svátostí přechází“ (IG 233).

Schváleno 39. plenárním zasedáním ČBK dne 3. října 2000.